

10. Большой англо-русский и русско-английский учебный словарь сочетаемости. Кауль М.Р., Хидекель С.С. 2010.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
12. A bomb for a bomb. URL : <https://www.economist.com/news/asia/21728646-it-may-settle-more-powerful-conventional-arms-instead-north-koreas-nuclear-test-has-left>.
13. Бомба за бомбу. URL : <http://tyzhden.ua/World/199964>.
14. Measuring adult skills. URL : <http://www.economist.com/news/international/21587823-new-study-shows-huge-international-variations-skills-what-can-you-do>.
15. Що ви умієте? URL : <http://tyzhden.ua/World/93371>.
16. Status anxiety. URL : <https://www.economist.com/news/science-and-technology/21727057-personality-poverty-and-purchases-poor-extroverts-spend-proportionately-more>.
17. Портрет покупця. URL : <http://tyzhden.ua/World/199095>.

УДК 811.111+811.161.2]25

ЛІНГВОПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОРСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

LINGUO TRANSLATIONAL CHARACTERISTICS OF MARINE TERMINOLOGY

Шенітько С.В.,

orcid.org/0000-0001-8539-6179

кандидат філологічних наук,

професор кафедри теорії та практики перекладу

Маріупольського державного університету

Смирнова М.С.,

orcid.org/0000-0002-9561-3728

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

Маріупольського державного університету

Панова Я.Є.,

orcid.org/0000-0002-7462-8816

асистент кафедри теорії та практики перекладу

Маріупольського державного університету

У статті проаналізовано особливості семантики, словотвору англійської морської термінології та перекладацьких рішень, що були застосовані для її відтворення українською мовою. Зокрема, увагу зосереджено на вивченні тематики, граматичного складу, семантичної, морфологічної, синтаксичної номінації спеціальної лексики та основних типів перекладацьких трансформацій. Автори досліджують найбільш продуктивні шляхи перекладу морської термінології з англійської на українську. У результаті дослідження обраного матеріалу запропоновано предметно-семантичну класифікацію англійської морської термінології. З'ясовано продуктивність словотвірних моделей у термінології морської справи. Характерними для морської термінології виявилися такі способи словотворення: синтаксичний, морфологічний (лінійні моделі – префіксальний, словоскладення), семантичний (метафоризація).

Ключові слова: морська термінологія, термінотворення, словотвірні моделі, граматичний склад термінології, перекладацькі трансформації, лексичні трансформації, лексико-граматичні трансформації, лексико-семантичні трансформації.

В статье проанализированы особенности семантики, словообразования английской морской терминологии и переводческих решений, которые были применены для ее воспроизведения на украинском языке. В частности, внимание сосредоточено на изучении тематики, грамматического состава, семантической, морфологической, синтаксической номинации специальной лексики и основных типов переводческих трансформаций. Авторы исследуют наиболее продуктивные пути перевода морской терминологии с английского на украинский. В результате исследования выбранного материала предложена предметно-семантическая классификация английской морской терминологии. Выяснена производительность словообразовательных моделей в терминологии морского дела. Характерными для морской терминологии оказались такие способы словообразования: синтаксический, морфологический (линейные модели – префиксальный, словосложение), семантический (метафоризация).

Ключевые слова: морская терминология, терминообразование, словообразовательные модели, грамматический состав терминологии, переводческие трансформации, лексические трансформации, лексико-грамматические трансформации, лексико-семантические трансформации.

The authors analyze the peculiarities of semantics, the derivation of English marine terminology as well as translation solutions. In particular, the study of thematic fields, grammatical composition, semantic, morphological, syntactic nomination of special vocabulary and basic types of translation transformations are focused. The authors study the most productive ways of translating marine terminology from English into Ukrainian. As a result of the study, a subject-semantic classification of English marine terminology was proposed. The productivity of word-forming models of the marine terminology is determined. The following methods of word formation are characteristic for marine terminology: syntactic, morphological (linear models include prefixal one and word composition), semantic (metaphorization).

Key words: marine terminology, word-formation models, grammatical composition of terminology, translation transformations, lexical transformations, lexical-grammatical transformations, lexical-semantic transformations.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Наукове обґрунтування щодо створення теоретико-методологічних засад терміносистеми має стати окремим напрямом наукових досліджень, які послуговуються національною фаховою мовою, основу якої становить спеціальна лексика. Зі збільшенням спеціальної лексики в сучасній мові та внаслідок швидкого розвитку багатьох сфер людської діяльності актуальним стає комплексне вивчення терміносистем, у тому числі й морської. Відповідно, термінологія стає предметом посиленої уваги лінгвістів до теоретичних питань, пов'язаних із пізнанням природи самого терміна, його структури, способів творення, джерел формування наукової термінології і т.і. Розширення ділових контактів із закордонними торговими організаціями, судноплавними компаніями і суднобудівними фірмами зумовлює необхідність здійснення великого обсягу перекладу англійської морської документації на українську. Запровадження нової української термінології в будь-якій сфері, в тому числі в морській, супроводжується рядом проблем. Зокрема, виділяють проблему способів перекладу та запозичення термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний аспект формування морської термінології в цілому знайшов відображення в дослідженнях ряду вчених: Смірної Н.А., Сморгонського І.К., Богородського Б.Л., Розена С.Я. Функціональні та структурно-семантичні аспекти англійської морської термінології висвітлені у працях Масаліної І.П., Скорикової О.І., Козловської О.Г. та ін. Також морська терміносистема як одна з найдавніших фахових термінологій неодноразово була предметом лінгвістичного аналізу в українському мовознавстві (Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк, А.А. Бурячок, Б.З. Якимович, О.Я. Андріянова).

Утім, сфера перекладацького та лінгвістичного аналізу морської термінології в Україні є не досить висвітленою і потребує більш детального аналізу. Зокрема, потребує уваги аспект перекладу морської термінології з англійської мови на українську.

Постановка завдання. Стаття має за мету аналіз лексико-семантичних та словотвірних особливостей англійської морської термінології, труднощів перекладу термінології морської справи з англійської мови на українську. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: дослідити тематичну організацію морської термінології, її граматичну складову, номінацію в цій сфері, а саме семантичну, синтаксичну, морфологічну. До завдань статті також належить визначення найпродуктивніших трансформацій, що було застосовано під час перекладу морської лексики з англійської на українську мову.

Виклад основного матеріалу дослідження. Морська термінологія – це сукупність моногалузевих і полігалузевих спеціальних найменувань, що співвідносяться з конкретними поняттями та реаліями морської сфери й утворюють відповідну терміносистему [1]. Морська терміносистема почала формуватися в англійській мові досить давно і на шляху свого становлення зазнала впливу багатьох інших мов, наприклад, грецької, французької, голландської, скандинавських мов [3, с. 16]. Українська морська термінологічна система також пройшла досить довгий і важкий шлях розвитку – від термінологізації спільнослов'янських та народних загальноживаних слів, також зазнала значного впливу інших мов, зокрема російської, грецької, латини, англійської [2; 5].

Морські терміни складають систему, яка відображає класифікацію речей і явищ, які ними позначаються. Серед нашої вибірки (1) ми виділили 12 предметно-тематичних груп, послуговуючись класифікацією Андріянової О.Я. [1]. 1. Найменування кораблів і суден: *tween deck* – *твіндечне судно*, *dumb barge* – *несамохідна баржа*, *ice-breaker* – *криголам*. 2. Назви частин архітектурної будови кораблів і приміщень спеціального призначення: *bilge* – *трюм*, *cabin* – *каюта*, *galley* – *камбуз*, *jackstay* – *контриштаг*, *stern* – *корма*. 3. Назви на позначення двигунів, приладів, апаратів допоміжних механізмів корабля, корабельних систем: *luff tackle* – *хват-малі*, *ballast* – *баласт*, *devils claw* – *гвинтова сокира якірного ланцюгу*, *boathook* – *шлюпковий гак*, *arm* – *піг якоря*. 4. Назви морехідних властивостей корабля, характеристик тощо: *downflooding angle* – *кут заливання*, *middle* – *мідель*, *sea condition* – *бальність*, *athwartships*

trim – крен. 5. Назви на позначення спеціальних одиниць виміру, стандартів: *waterline* – *ватерлінія*, *marine mile* – *морська миля*, *cable* – *кабельтов*. 6. Назви умов плавання, морських небезпек та засобів навігаційного обладнання морських шляхів: *motions* – *хита-виця*, *antifreeze* – *антифриз*, *all hands on deck* – *аврал*, *grounding* – *посадка на мілину*. 7. Назви, пов'язані з астронавігацією та гідрометеорологією, лощією: *aphelion* – *афелій*, *chart* – *морська мапа*, *binna- cle* – *нактоуз*, *true wind* – *істинний вітер*, *sea* – *мілина*. 8. Назви на позначення дій: *to bail* – *зливати воду*, *to batten* – *задріяти*, *to becalm* – *штилювати*, *to laveer* – *лавірувати*, *to douse* – *спускати вітрило*. 9. Терміни на позначення понять, що стосуються рангоуту і такелажу: *cat's paw* – *вузол «котячі лапки»*, *foreguy* – *відтяжка спінакер-гіка*, *brail* – *гітови*, *martingale* – *мартин-шмаг*, *topmast* – *стеняга*, *throat halyard* – *гардель*. 10. Назви, що позначають морські професії, посади на кораблі тощо: *charterer* – *фрахтователь*, *seafarer* – *мореплавець*, *chief officer* – *старший помічник капітана*, *boatswain* – *боцман*, *captain* – *капітан*, *chief engineer* – *старший механік*. 11. Назви на позначення портових споруд, допоміжних берегових споруд і т.д.: *dry dock* – *сухий док*, *slide* – *станель*, *terminal* – *термінал*, *flume* – *шлюзний жолоб*, *light-house* – *маяк*. 12. Назви, пов'язані з морським правом: *time-charter* – *тайм-чартер*, *freight* – *фрахт*, *margin* – *маржин*, *husbanding* – *агентське обслуговування вантаж*, *canal dues* – *плата за прохід каналом*.

Що стосується граматичної організації морської термінології, то на матеріалі нашої вибірки ми відмітили, що вона відносно рівномірно представлена як словосполученнями (245 одиниць, що складає 48,8% від загальної кількості), так і однокомпонентними термінами (257 одиниць, 51,2%). Серед однокомпонентних термінів найбільшу частку становлять іменники. Дієслова і прийменники представлені в кількості 6 (2,8%) і 3 (1,4%) відповідно. Прикметники й прислівники задіяні у творенні термінів-словосполучень.

Наше дослідження передбачало також виявлення продуктивних словотвірних моделей морських термінів в англійській мові. Для розв'язання цього завдання нами було відібрано 502 лексичні одиниці англійської морської термінології.

У ході аналізу відібраних термінів ми виявили такі способи словотворення, характерні для морської термінології [4]: синтаксичний, морфологічний (лінійні моделі – префіксальний, словоскладення), семантичний (метафоризація). Означимо, що дуже часто в термінотворенні беруть участь відразу декілька способів, тому ми підраховали загальну кількість тих чи інших способів словотворення, але без виявлення відсоткової частки.

Ми виявили, що найефективнішим способом термінотворення є синтаксичний – нами було зафіксовано 239 випадків застосування цього способу. Морфологічна номінація включала лінійні моделі, а саме: суфіксальний спосіб ми відмітили у 108 термінах; префіксальний спосіб є дещо менш ефективним – ми виявили 62 таких випадки, словоскладення застосовувалося 87 разів. Серед морських термінів можна навести такі випадки компресії: *push-button ship* – автоматизоване судно, *ice-breaker* – криголам, *whale-boat* – вельборт, *roll on-roll off* – морські судна з горизонтальною системою навантажування/розвантаження, *short-out* – вантаж, що не був завантажений на судно, *engine-room* – машинне відділення.

За допомогою метафоризації загальноживаних слів (семантична номінація) було створено 45 термінів. У процесі дослідження морської термінології були виведені такі основні тематичні групи метафор: 1) зооморфна метафора: *cat's paw* – вузол «котячі лапки»; *crow's nest* – марс: (оглядовий майданчик на верху щогли); *mosquito fleet* – москитний флот (сукупність швидкохідних і маневрених малих бойових кораблів, тобто така група невеликих суден нагадує «зграю» москитів, що атакує супротивника); 2) антропоморфна метафора: *palm of anchor* – лапа якоря; *eye of the wind* – точка, звідки дує вітер; 3) «побутова» метафора *pendant* – шкентель (неметалевий канат з оплетеним вузлом на кінці, призначений для спуску людей з корабля на воді, *pendant* також перекладається як кулон, і своїм виглядом шкентель нагадує прикрасу); 4) ботанічна метафора: *mushroom anchor* – грибоподібний якір.

Наступним завданням нашого дослідження було проведення аналізу перекладацьких трансформацій, які використовуються під час перекладу морських термінів з англійської мови на українську. Під час дослідження ми користувалися класифікацією, що була запропонована В.Н. Комісаровим, який виділяв такі основні групи перекладацьких трансформацій: граматичні, лексичні, лексико-граматичні та лексико-семантичні. Відразу відмітимо, що граматичні трансформації, за результатами нашого аналізу, не є характерними для перекладу морської термінології: нами не було виявлено жодного випадку їх використання.

Група лексичних трансформацій включає в себе прийоми транслітерації, транскрипції, калькування. Ми виявили 8 випадків використання транслітерації для перекладу морських термінів; за допомогою транскрипції було перекладено 42 терміни; калькування зафіксовано 346 разів. Крім того, іноді для перекладу термінів задіяні одночасно декілька трансформацій (калькування та транслітерація або транскрипція). У цілому кількість термінів, в яких

присутні одночасно калька та транскодування, складає 23 одиниці. Загалом, кількість термінів, перекладених за допомогою лексичних трансформацій, становить 419 одиниць, що складає 83,4% від загальної кількості.

Лексико-граматична група трансформацій представлена в нашій вибірці такими трансформаціями, як експлікація та антонімічний переклад. Загальна кількість лексико-граматичних трансформацій складає 51 одиниці (10,1%), із них 49 термінів перекладених за допомогою експлікації, та лише 2 – за допомогою антонімії.

Лексико-семантичні трансформації в нашій добірці представлені двома видами, а саме конкретизацією та генералізацією, що загальною кількістю становлять 30 одиниць (5,9%). Конкретизація була використана 20 разів, і 10 – генералізація.

Таким чином, ми бачимо, що найефективнішими під час перекладу є лексичні трансформації, а саме калькування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження обраного матеріалу запропоновано предметно-семантичну класифікацію англійської морської термінології, проаналізовано граматичний склад морської термінології в англійській мові; з'ясовано продуктивність словотвірних моделей у термінології морської справи, визначено найбільш типові перекладацькі трансформації, що використовуються під час перекладу морської лексики з англійської мови на українську.

Морська термінологія відноситься здебільшого до вузькогалузевої термінології. Вона є досить різноманітною та потребує певної кваліфікації для повного розуміння тих чи інших термінів. Морський термін – слово чи усталене словосполучення, яке співвідноситься з певним поняттям морської справи.

Морська терміносистема почала формуватися в англійській мові досить давно і на шляху свого становлення зазнала впливу багатьох інших мов: грецької, французької, голландської, скандинавських. Українська морська термінологічна система також пройшла досить довгий і важкий шлях роз-

витку – від термінологізації спільнослов'янських та народних загальноновживаних слів, також зазнала значного впливу інших мов, зокрема російської, грецької, латини, англійської.

Морські терміни складають систему, яка відображає класифікацію речей і явищ, які ними позначаються. Серед нашої вибірки ми виділили 12 предметно-тематичних груп. Граматична організація морської термінології представлена здебільшого іменниками (95,7%).

Номінацію в морській термінології розподіляють на синтаксичну (48% вибірки), морфологічну (лінійні моделі: префіксація – 12% вибірки, суфіксація – 21,5% вибірки, словоскладення – 17% вибірки), семантичну (9%). З кількісних даних випливає, що найбільш продуктивними є саме синтаксичний та морфологічний (суфіксальний) способи творення термінів. У нашій вибірці найбільш ефективною трансформацією виявилася лексична. Доля термінів, перекладених у цей спосіб, становить 83,4% від загальної кількості. Серед лексичних трансформацій найбільш продуктивною моделлю виділяємо калькування – 82,5%, воно дозволяє зберегти інтернаціональність термінології. На другому місці з результатом у 10% стоїть транскрипція.

Транслітерація не є надто продуктивною, і її доля становить 1,9%. Варто зазначити, що часто під час перекладу поєднується два лексичних способи (калькування та транслітерація або транскрипція). Таких термінів ми виявили 5,4%. Доля лексико-семантичних трансформацій становить 6,1% від загальної кількості. Тут визначаємо генералізацію та конкретизацію (33,3% і 66,6% відповідно). Модуляція не є характерною для перекладу морських термінів. Серед лексико-граматичних трансформацій, що становлять 10,3% від загальної кількості, найбільш розповсюдженою є експлікація (96%). Антонімізація становить значно менший відсоток – 4%. Випадків застосування компенсацій виявлено не було.

Перспективи дослідження ми вважаємо в збіганні вивченні номінації у сфері морської термінології на матеріалі інших мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андріянова О.Я. Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика : автореф. ... дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2011. 18 с.
2. Андріянова О. Я. Періодизація становлення військово-морської термінології *Проблеми української термінології*. 2010. С. 91–95.
3. Массалина И.П. Средства выражения связующей функции в английском языке военно-морского дела : автореф. ... дис. канд. филол. наук : 10.02.04. Калининград, 2009. 48 с. URL : <http://www.dissercat.com/content/sredstva-vyrazheniya-svyazuyushchei-funksii-v-angliiskom-yazyke-voenno-morskogo-dela>.
4. Marchand H. *Word-building in the English language*. Cambridge, 1980. 293 p.
5. Sutherland E. *Sinking about and Working with Maritime Language and Terminology*. Leiden, 2014. 111p. URL : <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/28329/Sinking%20about%20and%20Working%20with%20Maritime%20Language%20and%20Terminology.pdf?sequence=1>.